

Anadolu ve Komşu Coğrafyalarda Makam Müziği Atlası¹

Mine KARADUMAN²

“Müzik, yaşamın bir parçası değil kendisidir. Yani ‘Hayat Müziktir.’ Müzik ile alakası olan tek varlık, insandır. Müziksiz bir hayat da zaten mevcut değildir.”
Mustafa Kemal Atatürk

Kurulduğu günden bu yana millî kültürümüzün birçok alanında toplumsal gelişmeye katkı sağlayan nitelikte bilimsel çalışmalar yapan ve eserler üreten Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığından kültür ve sanat dünyamıza yeni bir armağan: *Anadolu ve Komşu Coğrafyalarda Makam Müziği Atlası*. Küreselleşen dünyanın ve hızla gelişen teknolojinin, birçok alanda olduğu gibi müzik sanatını da etkisi altına aldığı aşikârdır. Başkanlığımızca bunun farkındalığını yaşayarak toplumsal değerlerimizin adeta bir yansıması olan müzik kültürümüzü korumak, kayıt altına almak ve gelecek kuşaklara aktarmak gayesiyle bu çalışmayı ortaya koymuş bulunmaktayız.

İlk baskısı 2021 yılında yapılan iki cilt ve 1087 sayfadan oluşan kitap ön söz, takdim, 6 ana bölüm ve bu bölümlerin içeriğindeki 28 alt başlıktan oluşmaktadır. Prof. Dr. Murat Salim Tokaç ve Prof. Dr. Cenk Güray’ın eş editörlüğünde hazırlanan eserde; bilimsel araştırma ölçütlerine uygunluk sağlayan ve alana yenilik getiren özgün yazılar titizlikle seçilmiş ve esere dâhil edilmiştir. 30 yazar ve müzik insanının kaleme aldığı eser Balkanlar, Kuzey Afrika, Orta Doğu, Yakın Doğu ve Orta Asya olmak üzere oldukça geniş bir coğrafyanın binlerce yıllık kültürel dönüşüm ve etkileşim izlerini “makam müziği” üzerinden ortaya koymaktadır.

Birinci bölümde; makam teorisi ve teori kaynakları tarihsel bir bakış açısıyla irdelenmiştir. Antik Yunan ve Bizans müzik teorilerinden

1 Ed. Tokaç, Murat Salim ve Cenk Güray (2021). *Anadolu ve Komşu Coğrafyalarda Makam Müziği Atlası*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları: 568, Kaynak Eserler Dizisi: 46.

2 Yüksek Kurum Uzmanı, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara/Türkiye. ORCID: 0000-0002-1316-0439

başlanarak Ortaçağ İslam, Selçuklu, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti dönemi müzik teori çalışmalarına yer verilmiştir. Makam nazariyat tarihinde etkili olmuş başlıca gelenek ve modeller üzerinde durulmuş; XIII- XV. yüzyılları kapsayan yeni bir makam tablosu oluşturularak Sistemciler Döneminin devir/makam dökümü ortaya konulmuş ve tarihsel zemin üzerinde *devir*, *avaze* ve şube kavramları izah edilmiştir. Ayrıca IX. ve XIX. yüzyıllar arasında kaleme alınmış Arapça, Farsça ve Türkçe müzik teorisi yazmalarındaki çeşitli ebced notası türleri tahlil edilmiştir.

İkinci bölümde, Anadolu'daki yöresel makam uygulamalarına icra örnekleriyle birlikte yer verilmiştir. Doğu Karadeniz kültür havzasında icra edilen yerel ezgi yapıları yöresel makam geleneği açısından ele alınmış ve Kuzeydoğu Anadolu (Kars) âşıklık geleneğindeki âşık makamları incelenmiştir. Ayrıca Anadolu müzik geleneğinin tarihsel sürekliliği bakımından önemli bir rol üstlenen Alevi müzik kültürü, Balıkesir Kongurca Köyü örneği üzerinden incelenmiş; Orta Anadolu ve Ege Bölgesi Abdal müziklerinde ağır halay ve ağır zeybek örnekleri üzerinden makamsal bir bakış sunulmuştur.

Üçüncü bölümde, Türk din musiki icrasında vaktin, güftenin ve insan hâlet-i rûhiyesinin makam tercihlerindeki etkisi üzerinde durulmuştur. Örneğin kuşluk vaktinde ebûselik, öğle vaktinde uşşak, ikinci vaktinde ırak, akşam vaktinde neva makamlarının kullanıldığı musiki kaynaklarına dayandırılarak açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde, makam kavramı icra-teori ilişkisi zemininde incelenmiştir. Müzik hafızasının aktarımı ve müzik kültürünün oluşumu üzerinden “üstatlık geleneği” ele alınmış ve ezgi üretim metotlarından “taksim, varyant oluşturma ve ekleme” yaklaşımları tartışılmıştır. Taksim icracılığı yönüyle üstat payesi kazanmış ve farklı yıllarda yaşamış olan Tanbûrî Cemil Bey (1873-1916), Yorgo Bacanos (1900-1977) ve Cinuçen Tanrıkorur'un (1938-2000) icralarından seçilen farklı makamlardaki taksim örneklerine yer verilmiştir.

Beşinci bölümde, makam teorisi kültürlerarası etkileşim ve coğrafyalar arası iletişim bakımından ele alınmıştır. Balkanlar, Kuzey Afrika, Orta Doğu, Yakın Doğu ve Orta Asya olmak üzere oldukça geniş bir coğrafya üzerinde var olan Anadolu makamlarının izleri tespit edilmiş ve örneklerle sunulmuştur.

Altıncı bölümde ise makam teorisi ve analizindeki yeni yaklaşımlara yer verilmiştir. Örneğin ilk Türk operasının bestecisi Ahmet Adnan

Saygun'un Op. 34, 1. Pişano Konçertosu'nun ilk bölümünün *Coda*'sı, ses organizasyonu bağlamında irdelenmiş ve hangi makamların, nasıl soyutlandığı ve makam dışı ses malzemelerine yer verilip verilmediğı analiz edilmiştir.

İçerdiği konu başlıkları ve analizlerle özgün bir çalışma niteliğı taşıyan bu eserde, seçkin sanatçılar tarafından icra edilen müzik örnekleri de bulunmaktadır. Müzik örneklerine, eserin sonunda yer alan karekod listesinden kolayca ulaşılabilir.

Özetle "makam" kavramı, Anadolu ve komşu coğrafyanın temel ezgi üretim modeli olarak bu coğrafya üzerinde yaşamış ve yaşamakta olan toplumların kültürel kodlarına dair en önemli ortak noktalarından birini teşkil etmektedir. Umudumuz, bu tür çalışmaların sadece tarihsel ve akademik bir çaba olarak kalmayarak kültürler arası yeni etkileşimlere yol açabilmesidir.

Kitabın varoluş sürecindeki çok kıymetli katkılarından dolayı başta editörler Prof. Dr. Murat Salim Tokaç ve Prof. Dr. Cenk Güray olmak üzere tüm bölüm yazarlarımıza teşekkür eder, eserin okurlara faydalı olmasını dileriz.

